

MENS EN WERELD

De burgemeester van A. houdt een nieuwjaars-receptie. De commissaris van de koningin houdt, in het provinciehuis, dan en dan een ontvangst, ter gelegenheid van de jaarwisseling. Tientallen kerst- en nieuwjaarskaarten dwarrelen binnen, van de dennetak met de witte vlok, over de haast ingesneeuwde kerk met de rode raampjes tot Dickensachtige reiskoetsen op weg naar een inn waar mistletoe hangt, tot reproducties van Rembrandt of Goya, die helemaal nergens op slaan.

En dan het wensen op de dagen „rond de jaarwisseling”; van de champagne met de plechtigheid en de traan bij het opstaan tijdens de misthoorns tot het schuchtere handje en het schaamtevolle wensen tot 6, 7, 8 januari op kantoor, in fabriek of school.

En wie hecht er aan dit volstrekt leeg gedoe? Niemand. De burgemeester van A. vindt het een dure plicht, de commissaris een ellendig karwei, de schrijvers der kaarten „moeten wel”, voor de relaties en in Engeland doen ze het allemaal. Naar de tante, zoals vroeger, met obligate wensen en warme handen terug gaan we maar niet meer, het leven is zo druk, dat is te ouderwets. De advertentie in de krant, waarbij slagerij B. al haar klanten een voorspoedig jaar wenst wordt wat minder overtuigend opgesteld, meen ik, maar deze traditie, die niemand zinvol vindt, die ieder als belachelijk of schaamtevol ondervindt – omdat hij zo leeg is –, suddert maar door.

De loze traditie leeft op de schors van de boom uit de oertijd, toen het een heel ding was dat men het weer tot het nieuwe jaar had gebracht en de goden moesten aangeroepen worden om de mens het volgende jaar door te slepen. Hoe lang zal de schors het nog houden?

Waarschijnlijk nog heel lang want geen individu, geen groep, geen firma, geen burgemeester waagt het te breken met iets zinloos, dat traditioneel is, want dat doet men niet. Dus nog erg lang.

De moraal is oppermachtig, de traditie bijna oppermachtig. De oprechtheid is maar een zwak plantje.

Nieuwjaarsbrief

Hoofdbestuur Humanistisch Verbond 1960

Wanneer we de balans opmaken van het jaar dat achter ons ligt, dan zijn we geneigd met de dichter te zeggen: „t Had zoveel erger kunnen zijn”. Op internationaal gebied bracht 1959 een zekere ontspanning, of misschien moeten we zeggen, een uitzicht op ontspanning. Maar dat is al heel wat, wanneer we een vergelijking maken met voorgaande jaren. De vele ontmoetingen der staatslieden wekken een flauwe hoop, een topconferentie, die niet van te voren tot mislukking gedoemd is, lijkt tot de mogelijkheden te behoren. Misschien brengt dit alles iets meer soepelheid in de betrekkingen tussen de volkeren, iets meer begrip en iets meer samenwerking. Dit alles is verheugend, maar het kan ons niet doen vergeten, dat de wereldproblemen nog heel groot zijn: de onderdrukking van volkeren en minderheden, de rassendiscriminatie, de onderontwikkelde gebieden, de nood der vluchtelingen. De Verenigde Naties hebben het initiatief genomen tot de instelling van een „Wereldvluchtelingenjaar”, waarbij geprobeerd wordt gemeenschappelijke hulp te verlenen aan hen, die van huis en haard verdreven zijn. Er gebeurt veel, maar nog altijd veel te weinig. Ondanks grote inspanning neemt het verschil in welvaart tussen de onderontwikkelde landen en de geïndustrialiseerde naties van het westen nog toe. Het is een uitdaging aan ons allen, die in zoveel gelukkiger omstandigheden leven, die rijkdom, kennis en macht bezitten. Welk antwoord zullen we geven? Zullen we bereid zijn offers te brengen, en tonen dat het ons ernst is, wanneer we spreken van solidariteit en menselijke verbondenheid?

Ook voor Nederland was 1959 in vele opzichten geen slecht jaar: de economie van ons land begon zich weer in opgaande lijn te bewegen, veler inkomsten vermeerderden. Geestelijk en zedelijk is er echter veel, dat tot bezorgdheid aanleiding geeft. De verdeeldheid van ons volk is groot, zo groot dat zij de eenheid en de samenhang bedreigt. Godsdienst, politiek, klasse en stand scheiden de mensen, die, op een klein grondgebied samengedrongen, vreemden voor elkaar blijven. Niet dat geestelijke verscheidenheid op zichzelf betreurd moet worden, maar bij ons voert zij tot scheiding en vervreemding. In dit verband moet gewezen worden op het grote belang van een openbare, algemene school. Sectarisch verdeeld onderwijs leidt onherroepelijk tot ontbinding en apartheid. Daarom streve men naar de werkelijkheid van een school, toegankelijk voor alle rang en stand, waar kinderen uit verschillende geestelijke levenskringen elkaar ontmoeten. Al jarenlang is het overleg aan de gang tussen het Humanistisch Verbond en zijn vrijzinnige en orthodoxe protestantse gesprekspartners om de geestelijke grondslag aan te

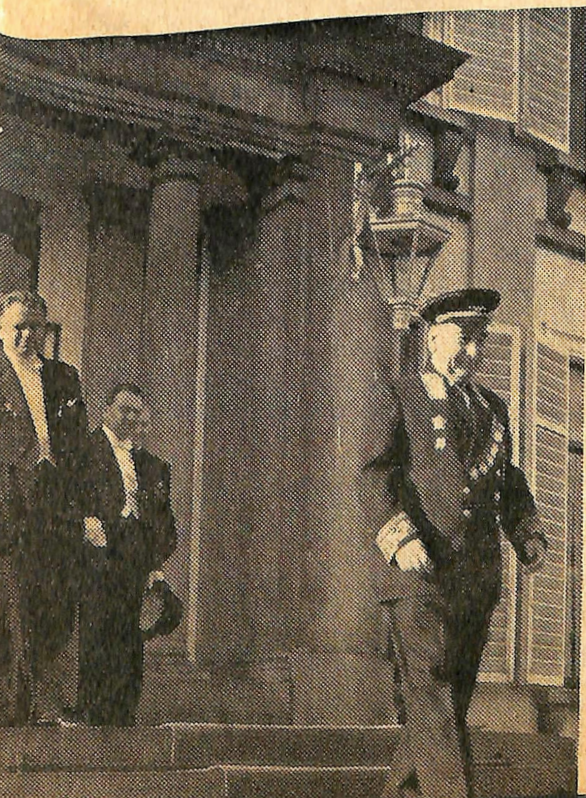
geven van zulk een school, waar men opvoedt tot wederzijdse eerbiediging, vrije ontplooiing en menselijke verbondenheid, niet in de laatste plaats door voorbeeld en praktijk van het schoolleven zelf. Geen neutrale school dus, of een school voor kinderen van „ouders, die gebrek aan belangstelling voor het onderwijs hebben”, „tekortschietende ouders”, zoals de minister van O., K. en W. heeft gemeend te mogen suggereren. De algemene school wekt openheid, wederzijds begrip en respect, en tast daarmee de verzuiling in de kern aan.

Jeugdprobleem

Er is in het afgelopen jaar veel gesproken en geschreven over het jeugdprobleem: men gewaagde van ontwrichting en verwording, van toenemende jeugdcriminaliteit. Het is niet een typisch Nederlands verschijnsel, ook andere landen worstelen met dit vraagstuk. Dit maakt de oplossing natuurlijk niet eenvoudiger. Wel hoede men zich voor overdrijving: er zijn vele, zeer vele jongeren, die met ernst en moed het leven tegemoettreden, die met grote toewijding hun werk verrichten. Maar ongetwijfeld, er is een jeugdprobleem, velen zijn het spoor bijster en staan in een verzetshouding tegenover het leven en de maatschappij. Vaak blijkt het dat ze liefde en warmte tekortgekomen zijn, dat ze zich vereenzaamd en verlaten voelen en dat ze niet geheel ten onrechte hun toekomst met angst tegemoet zien. Begrip en toegewijde zorg van ouderen kan hier nog veel herstellen, al zal het niet gemakkelijk vallen het wantrouwen en de afweer te overwinnen.

Het Humanistisch Verbond kan op verheugende verschijnselen wijzen: Het ledental groeit, de activiteiten op allerlei gebied breiden zich uit, de periodieken vinden een stijgend aantal abonnees. Vooral is dit opvallend bij „Het Woord van de Week”, het blad, waarin de radio-toespraken worden afgedrukt: het aantal abonnees werd in de tijd van ruim een jaar bijna verdrievoudigd. Deze groei houdt zeker verband met een activiteit die we niet gezocht hebben, maar die ons werd opgedrongen: de stichting van de Luisterkring. Het ontwerp van de nieuwe omroepwet kent de humanisten geen eigen zendtijd toe. Het humanistisch woord dreigt dus uit de aether te worden verdreven. Dat wekte in onze kring, maar ook daarbuiten, grote verontrusting en verontwaardiging: de Luisterkring werd opgericht om kracht bij te zetten aan de pogingen tot het verkrijgen van eigen zendtijd, zoals die de kerken zal worden toegekend. Uiteraard ging het niet om de oprichting van

Vervolg op pag. 5

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen

15e jaargang no. 1 – 9 januari 1960

Kritisch allerlei

Niet tevreden met de acht partijen die ons volk in het parlement vertegenwoordigen, heeft een aantal mensen een nieuwe politieke groepering opgericht. Nu gebeurt zo iets twee maal per jaar en er zou weinig aanleiding zijn er in een blad als dit bij stil te staan, als niet de nieuwe groep de naam *Humanistisch-Socialistische Partij* had gekozen, daarmee duidelijk te kennen gevend, dat het blijkbaar christelijke socialisme van een Partij van de Arbeid en een P.S.P. haar niet zint. De nieuwe partij stelt zich dan ook, naar wij uit krantenberichten opmaken, ten doel „de maatschappelijke verwezenlijking van het zuivere socialisme”, wat blijkbaar een humanistisch socialisme is, wat dat dan ook zijn moge. Gelukkig is men er echter ook in geslaagd aan dat begrip „humanistisch” een nadere verklaring te verbinden, want de voorzitter verklaarde, dat „de oprichters en medewerkers geen andere binding erkennen dan de wereldomvattende goede menselijkheid.” Nu heeft het Humanistisch Verbond wel wat meer woorden nodig om duidelijk te maken wat het bedoelt te zijn, maar de nieuwe partij wil dan ook heel wat anders zijn dan dat Verbond. De partij zoekt „de vrijheid en de openheid van het ongeborgen zijn”, wat een wezenlijk verschil is met het Humanistisch Verbond, dat juist de „geborgenheid” van een geestelijk tehuis voor buitenkerkelijke voorstaat, aldus de voorzitter.

Nu hebben wij er geen bezwaar tegen, dat ook anderen zich tooien met het predicaat „humanistisch”, als zij dan maar weten waar zij over praten. Wij mogen de voorzitter van de H.S.P. dan ook wel de lectuur van onze beginselverklaring aanbevelen, die hem misschien wel iets verder brengt dan die „wereldomvattende goede menselijkheid” uit de vorige eeuw, en die hem misschien iets meer duidelijk kan maken van de vrijheid en openheid die het humanisme eigen zijn, en van het feit dat het Humanistisch Verbond nog wel wat anders is dan het knusse onder-onsje dat hij er blijkbaar in ziet.

Het Humanistisch Verbond heeft nooit behoefte gehad aan het vormen van een politieke partij op levensbeschouwelijke grondslag, omdat het juist erkent, dat de humanistische levensvisie tot verschil in politiek inzicht kan leiden. Wij werken voor de verwezenlijking van onze humanistische idealen in het Verbond juist samen met vogels van diverse pluimage en achten dat een groot goed. Niet ten onrechte stelde onze voorzitter op het laatste congres in Rotterdam dankbaar vast, dat er nog steeds geen socialistisch-humanistisch, liberaal-humanistisch en pacifistisch-socialistisch-humanistisch

verbond bestaat. Juist die samenwerking beschouwen wij als een groot goed. Omgekeerd waarde- ren wij ook zo bijzonder, dat wij in onze P.v.d.A., in onze V.V.D. of in onze P.S.P. met christenen mogen samenwerken voor de verwezenlijking van onze politieke idealen. Natuurlijk worden die politieke idealen mede, en zelfs voor een belangrijk deel, door onze levensbeschouwing bepaald, maar dat is nog geen reden om voor de verwezenlijking ervan niet samen te werken met mensen die diezelfde idealen uit andere bronnen putten. Kortom, wij wensen de Humanistisch-Socialistische Partij geen lang leven toe, en zijn er trouwens maar al te bang voor dat de oprichters hun tijd verspillen.

Een lezer uit Huizen was zo vriendelijk ons een knipsel te sturen uit de „Gooi- en Eemlander” over de ontvangst van Eisenhower en de zijnen op het Vaticaan:

„... In het Vaticaan zat men er een beetje mee welk protocol gevolgd moest worden. Alles is eigenlijk voorzien: bezoeken van katholieke staatshoofden, bezoeken van niet-katholieke staatshoofden, bezoeken van eerste ministers, al dan niet katholiek. En er wordt altijd onderscheid gemaakt tussen „officieel bezoek” en particulier bezoek. Maar hier had men nu eigenlijk een geval dat niet voorzien was. Het ging om het „particulier bezoek” van een niet-katholiek staatshoofd, die bovendien een land vertegenwoordigt dat geen diplomatieke betrekkingen met de Heilige Stoel onderhoudt. Men heeft dus in allerlei een protocol „sui generis” opgemaakt. Bij particuliere bezoeken is het ceremonieel „beperkt” (wel te verstaan, wat men in het Vaticaan beperkt noemt).

In de Sala Clementina, de grote zaal die de eerste vormt van de tien staatsie-vertrekken die de stoet moet doorschrijden voor ze de privévertrekken van de Paus bereikt, stonden behalve een groep Amerikaanse nonnetjes de ruim tachtig Amerikaanse journalisten opgesteld die de reis van hun president meemaken, een wel heel bonte en uit de toon vallende groep voor het Vaticaan. Die journalisten hadden juist een audiëntie bij de paus achter de rug en waren toch wel onder de indruk.

Eisenhower deed nauwkeurig op tijd zijn intrede in de zaal van Clemens, de Clementina. Hij droeg een keurig donker kostuum, dus geen rok, en een zilverkleurige lange das. Terwijl hem 's pausen kamermeester, mons. Nasalli Rocca werd voorgesteld, moest de geheim-aalmoezenier van de paus, monseigneur Venini (een aartsbisschop) de al te opdringerige Amerikaanse fotografen op een afstand houden.

Eisenhower was inmiddels nauwkeurig ingelicht over wat van hem verwacht werd en voegde zich gedwee in de vastgestelde vormen. En zo kon er dan een behoorlijke stoet worden gevormd, met geheimdeurklopers aan het hoofd, stoeldragers en verdere kamerdienaren van de paus, een zestal Zwitsers met hun hellebaarden en tenslotte Eisenhower. Het trok zeer de aandacht, dat Barbara geen zwarte sluier droeg, zoals is voorgeschreven. Ze had een soort zwarte vlinder uit fluweel, niet meer dan een strik, op haar haar. Een dergelijke breuk met de voorschriften is nog nooit voorgekomen. Iemand had toch aan de schoondochter van de president kunnen zeggen, dat de sluier protocolair is voorgeschreven. Overal in Rome kan men deze sluiers kopen of huren.

Een andere eigenaardigheid is, dat president Eisenhower de paus heeft toegesproken als Sir. Dat woord is natuurlijk in Engeland en vooral in Amerika reeds vrij plechtig, maar in het Vaticaan is men gewend Heilige Vader te zeggen, of Uwe Heiligheid.

In ieder geval is het bezoek uitstekend verlopen. Al was het dan ook wat vreemd de Amerikaanse persfotografen, na afloop van de audiëntie, afscheid te zien nemen van de paus, die ze een hand gaven, hem vriendelijk toesprekend met „Goodbye Pope!” Sommigen wilden wat eerbiediger zijn en zeiden „Mister Pope!” Gelukkig is Joannes XXIII een beminnelijk man, die veel kan hebben. Hij glimlachte maar wat en gaf al zijn rumoerige gasten een medaille. Naar we later hoorden, moet hij tegen een der hoge prelaten hebben gezegd: „Dit is niet minder dan een algemene revolutie”. Deze paus is zeker geen man die op vormelijkheden gesteld is, maar het totale gemis aan begrip van protocol en vormen bij de

Amerikanen ging zelfs hem een beetje te ver.”

Nu zijn wij ook niet altijd even enthousiast over de omgangsvormen die in de Nieuwe Wereld gelden. Maar het bovenstaande illustreert toch wel treffend wat voor situatie er ontstaat als de twintigste eeuw een voorbijge sprookjeswereld ontmoet. Nog een klein vraagje: waar was van Papen bij de ontvangst van de man die de kruistocht tegen het nazidom in Europa leidde?

Er zijn voor ons wel belangrijker dingen dan de voetbal-toto, maar in Nederland wordt zelfs het woord kabinetcrisis in verband ermee genoemd. Nu zal het wel niet zo'n vaart lopen, maar een wonderlijk aspect van de zaak blijft toch wel, dat de kleine orthodox-protestantse minderheid in ons volk alle mogelijke moeite heeft gedaan de overgrote meerderheid haar wil op te leggen. Over verdraagzaamheid gesproken... Wij hebben alle waardering voor de argumenten die daarbij van protestantse zijde naar voren gebracht worden, ook al zijn dat uiteraard niet de onze. Wij maken er wel bezwaar tegen, dat men ondanks die argumenten de toto aanvaardt, maar tegelijkertijd tracht deze zoveel mogelijk te dwarsbomen. Laat de protestants-christelijke partijen straks tegen iedere vorm van voetbal-toto stemmen, dat is principieel, maar laat men geen zouteloos compromis opstellen dat voor- noch tegenstanders bevredigt. De binding van de hoofdprijs aan een maximumbedrag van f 25.000 op die gronden is voor ons onaanvaardbaar, omdat het alleen een poging van een kleine minderheid is de meerderheid althans nog voor een deel aan haar wil te onderwerpen. Dit willekeurige bedrag gaf Pieter 't Hoen een artikel in de pen, dat hij in „Het Parool” publiceerde onder de bij- zonder juiste titel „De zonde begint bij 25.000”.

Heks heks

Tover jij?
je leeft zo eenvoudig
als duizend anderen
binnen een tent van frans katoen
met je borsten in twee kleine voorkamers
binnen een huisje van dunne kleren
zo klein zo klein
dat je benen de straat op moeten
je droomt zo bescheiden in je ogen
je werkt zo bescheiden met je schouders
als duizend en een vrouwen
waarom moet mijn stem dan buigen
of een prinses voorbijkomt?
ik geef mij over
er komt een onmetelijke
vredige luchtvloot over
bekèn het maar je
(heks heks)
doet het, nietwaar,
toveren.

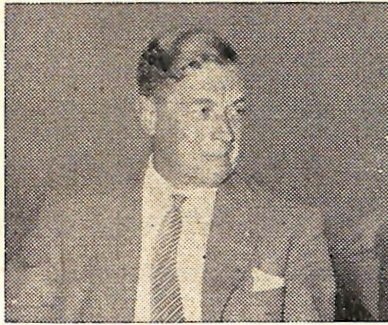
Uit: Jan G. Elburg, De vlag van de werkelijkheid; Amsterdam (De Bezige Bij), z.j.

Teleurstelling, maar nog wel hoop

Het is weer eens zo ver: er is weer eens een minister geweest die heeft getoond, niet het juiste begrip te hebben voor de positie van het humanisme bij de geestelijke verzorging daar waar de overheid er zeggenschap in heeft. Weliswaar was het nog niet zo erg als het „stenen voor brood“, dat indertijd de christelijk-historische minister Mulderij over het humanisme uitsprak toen in de Eerste Kamer de geestelijke verzorging in gevangenissen ter sprake was. Maar wat in het bijzonder teleurstellend is in het nieuwe geval van gebrek aan begrip is, dat dit zich heeft geuit bij een liberale minister, een bewindsman dus wiens politieke gezindheid niet een bijzondere band tussen overheid en christendom verlangt.

Het betrof dan in dit geval de minister van defensie, ir. S. H. Visser. Bij de behandeling van de begroting van defensie in de Tweede Kamer had de socialist Blom de humanistische geestelijke verzorging bij de strijdkrachten ter sprake gebracht. Hij was daarbij bepaald niet onvriendelijk geweest en had enige waardering getoond voor hetgeen minister Vissers voorganger, de c.h. ir. Staf, op dit gebied had gedaan. Maar ook had hij tot uiting gebracht, dat men in humanistische kring nog niet voldaan kon zijn; en hij had de hoop uitgesproken, dat de nieuwe minister bereid zou zijn niet alleen om het beleid van zijn voorganger voort te zetten, maar ook om wat meer te doen. De politieke richting van minister Visser hoefde, zo redeneerde de heer Blom terecht, daaraan niet in de weg te staan, integendeel.

Maar hoe teleurstellend was hetgeen de minister van zijn kant over dit onderwerp liet horen! Hij zou de voetsporen van zijn voorganger drukken, aldus de strekking van zijn antwoord in eerste termijn. Natuurlijk had de heer Blom dat nu juist niet willen horen. De

Minister ir. S. H. Visser

heer Blom had van de liberale bewindsman nu zo graag een principieel geluid willen horen, een principieel geluid dat uiteraard in de praktijk gunstige consequenties voor de humanistische geestelijke verzorging bij de strijdkrachten zou hebben gehad. Daarom vroeg de heer Blom zich in tweede termijn af, of het standpunt van de minister „nu de uiting is van de gedachten, die leven bij de aanhangers van de politieke richting die de minister is toegegaan“.

Afschuwelijk misverstand

Dit leidde tot een afschuwelijk misverstand. De minister gaf toe, dat hij onvoldoende aandacht had besteed aan de vraag wat humanisme eigenlijk inhield. Eigenlijk had hij moeten zeggen, dat hij onvoldoende aandacht had besteed aan het hele probleem dat de heer Blom had aangeroerd. En 's ministers ambtenaren hadden hem kennelijk ook onvoldoende in dit opzicht voorgelicht.

Wat was nu dat misverstand? De minister vond dat zijn politieke richting ten onrechte door de heer Blom bij dit onderwerp ter sprake was gebracht. Want, zo zei hij, ik meen, „dat humanisme met liberalisme niets heeft uit te staan in die zin, dat beide elkaar zouden overlappen“. Nu, die opmerking sloeg eenvoudigweg als een tang op een varken. Want de heer Blom had een dergelijk verband tussen humanisme en liberalisme niet gesteld en zelfs niet

gesuggereerd. Terecht, want zo'n verband bestaat niet: humanisme is een levensovertuiging, liberalisme is een politieke gezindheid. Er zijn humanisten die in politiek opzicht de liberale richting zijn toegedaan, juist omdat zij humanist zijn. Andere humanisten komen in politiek opzicht tot andere conclusies. Het is met het humanisme dus, wat dit betreft, niet anders gesteld dan het volgens velen met andere levensovertuigingen gesteld is.

Als de minister zich iets grondiger had afgevraagd, wat de heer Blom kon hebben bedoeld zou hij – dat hopen wij tenminste – zijn doorgedrongen tot deze gedachtengang: volgens liberale beginselen moet de overheid tegenover elke levensovertuiging van de onderdanen op dezelfde wijze staan; dit betekent dat de overheid ertoe heeft bij te dragen, dat elke levensovertuiging bij de geestelijke verzorging, bijv. bij de strijdkrachten, gelijkelijk tot haar recht kan komen. Deze opvatting wordt te weinig aangetroffen bij mensen die tot een confessionele partij behoren, weinig althans zodra er sprake is van een humanistische levensovertuiging. Maar in partijen die niet confessioneel gefundeerd zijn is dat anders. Juist omdat deze problematiek in niet-confessioneel gefundeerde partijen anders wordt gezien, had de heer Blom gehoopt, dat de liberale minister Visser tot meer bereid zou zijn dan zijn c.h. voorganger. Maar minister Visser had zich kennelijk nog niet in deze materie verdiept, hetgeen ertoe moet hebben bijgedragen, dat hij niet heeft begrepen, welke principiële gedachten de achtergrond vormden van hetgeen de heer Blom had gezegd. Althans, wij hopen, dat wij het zo moeten uitleggen. Wij hopen dat het alleen onervarenheid in deze materie is, die minister Visser tot zijn teleurstellende woorden heeft gebracht. Er is, lijkt ons, nog wel een kans, dat de minister tot het standpunt komt, dat principieel van hem moet worden verwacht. Misschien zal daar iets van blijken, wanneer de begroting van defensie in de Eerste Kamer aan de orde zal zijn. Er is in elk geval bij minister Visser nog niet iets gebleken van het „stenen voor brood“ van minister Mulderij. Zolang daar geen sprake van is, is er grond voor enige hoop.

Fractieleden zwegen

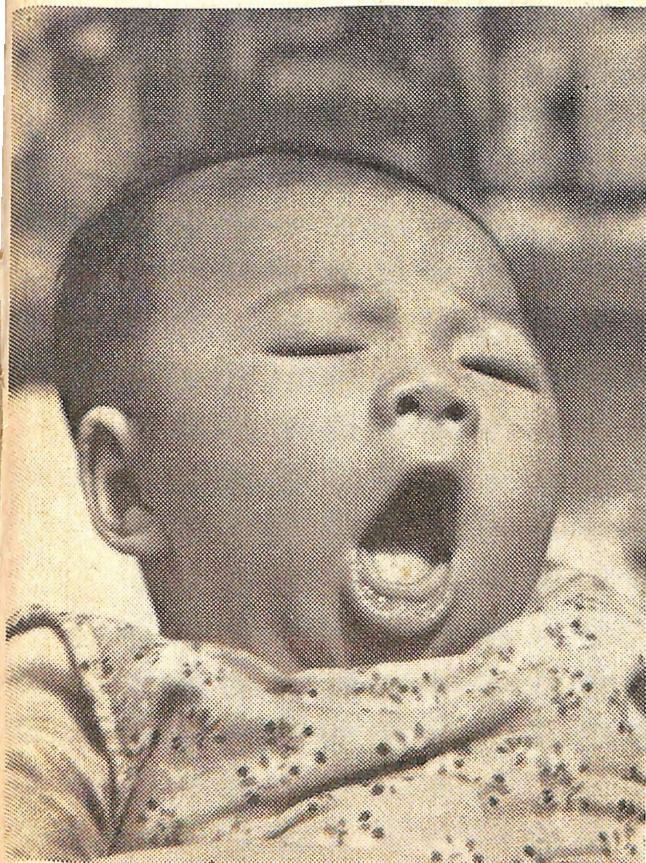
Als men er rekening mee houdt, dat de minister van defensie nog een aantal andere – en beslist

Vervolg op pag. 4

Premie voor de lezers van Mens en Wereld

Afbeelding uit boekje „Kinderen kennen geen grenzen“ met meer dan 100 foto's van Sam Wagenaar. Teksten van Bibeb, Böll, Simenon en Wagenaar.

Uitgegeven door A. W. Bruna & Zn., Utrecht.

Wat denkt u ervan?

Mens en Wereld gaat met dit nieuwe nummer opnieuw een jaar met u in zee. De redactie hoopt – al is het met doorzichtig egoïsme – dat u er wel bij vaart. Een belangengemeenschap eist zorg voor haar leden. Een humanistische krant doet evenzo voor haar lezers. Hetzij dat ze wonen in de residentie of in Dantumadeel, aan de Europoort of op Rottum, het zal ons een zorg zijn in de meest letterlijke zin.

Wanneer u bereid bent die aandacht van ons te aanvaarden kunnen we misschien zaken doen en een hoop plezier aan elkaar beleven. Het is boeiend eraan te denken wie van u zich de komende maanden tot de redactie zal wenden in sneed-, sneed-, verzoek- of spijker-schrift. Dat is niet alleen bij voorbaat toegestaan, wij rekenen op u! Humanisten hebben nog geen leertucht.

De papierlawine die u ook dit jaar zult krijgen te doorworstelen, kan de verzuchting rechtvaardigen die eens een dichter heeft geuit:

Toen Laurens Janszoon Koster voelde
Verplichting aan het nageslacht,
Heeft hij de drukunst uitgevonden;
Dat heeft ons veel verdriet gebracht...

Met een variant op de uitspraak van de dichter Hoornik, dat vele mensen van de dood een deugd maken, geven wij onze lezers in overweging de nood tot een deugd te maken. Laat Mens en Wereld die nood zijn. En de deugd, dat u die nood met anderen deelt. Op ontroerend eenvoudige wijze.

Binnen drie maanden, dus tot en met eind maart, verschaft u ons twee nieuwe abonné's op Mens en Wereld. Na ontvangst van het abonnementsgeld voor 1960 zenden wij u als premie een exemplaar van: „Kinderen kennen geen grenzen“. Een foto-pocketboek waarin een prachtige serie foto's van kinderen uit alle werelddelen.

Inzending van meer abonné's honoreren wij, indien u dit wenst, met meerdere exemplaren, telkens voor ieder tweetal. Het kan zijn – en daarin moeten wij u vrij laten – dat u geen bibliotheek wenst aan te leggen van onze premies en dus zelf de grens wenst te bepalen waar het meerdere profijt ten goede komt aan Mens en Wereld. Wij zijn er u slechts dankbaar voor.

Vóór 1 april dus twee nieuwe abonné's. Zenden aan de redactie onder het motto: „Kinderen kennen geen grenzen“.

Wij horen vast nog van elkaar! Redactie

Het bevolkingsvraagstuk in Nederland 2 Laten en doen

In het eerste deel van mijn artikel meen ik te hebben aangetoond, dat er „objectieve” factoren zijn, die invloed hebben op de bepaling van het gewenste of werkelijke kindertal door de ouders. Een oplossing van het bevolkingsprobleem zal theoretisch van dit inzicht en praktisch van de beïnvloeding van die factoren moeten uitgaan. Uiteraard ligt de oplossing in een land als India weer geheel anders dan in Nederland, maar in beide gevallen dienen de te onderscheiden beïnvloedende factoren gekend te worden, voordat een redelijk standpunt kan worden ingenomen. Het belang hiervan moge de herhaling in de vorm van een nadere uitwerking van enkele in het eerste deel geponeerde stellingen voldoende rechtvaardigen.

Overheidsbeleid en mentaliteitsverandering

In Nederland is vooral sinds de oorlog een overheidsbeleid gevoerd, dat op de grondslag van traditionalistische waarden het handhaven daarvan ook in de sfeer van het seksuele en huwelijksleven tot doel heeft. En uitgebreid stelsel van maatregelen, die de financiële bevoordeling van het grote gezin beogen, heeft, naar de Amerikaan prof. Petersen in zijn hier te lande te weinig bekende boek m.i. onomstotelijk heeft aangetoond, een aanpassing van de huwelijkspraktijk in grote groepen aan veranderingen in levensstijl tegengewerkt. Men kan een algemene neiging naar meer levensgenieting vaststellen, die b.v. verklaart, waarom steeds minder mensen bereid zijn van de genoegens van de huwelijksstaat af te zien terwille van een geestelijke roeping of van het familiebelang. Vroeger leidde dit laatste o.a. onder de kleine Brabantse boeren tot het veelvuldige verschijnsel van de ongetrouwde broers of ooms, die

op de boerderij bleven en ter voorkoming van versnippering van het familiebezit afzagen van eigen gezinsvorming. De ruimere en meer gevarieerde werkgelegenheid vooral heeft dit verschijnsel voor een belangrijk deel doen verdwijnen. Men trouwde meer en op jongere leeftijd en het is niet verwonderlijk, dat het Noord-Brabantse geboortecijfer ten opzichte van het lands-gemiddelde snel steeg.

Anderzijds is de bereidheid tot het brengen van offers aan de deur de kerk gehuldigde opvattingen omtrent de procreatie, d.w.z. de bereidheid om zonder schadeloosstelling de last van een groot gezin op de schouders te nemen – mede door het voorbeeld van anderen, die bewuste geboorte-„planning” toepassen – aanmerkelijk gedaald. Het is inderdaad de in het eerste deel van mijn artikel reeds aangeduide verhoging van de welstandseisen, door prof. Van Leeuwen SJ tendentiekus „materialistische levensinstelling” genoemd, die het verlangen naar een, door een kleiner kindertal mogelijk gemaakt, comfortabel bestaan steeds meer verbreidt. De „wereldse genoegens” (waarbij niet alleen aan televisie, auto of bromfiets gedacht moet worden) zijn zelfs in orthodox-kerkelijke kringen duidelijker op de voorgrond getreden en het ligt voor de hand, dat in de moderne welvaartsstaat ook de vrouw het recht opeist, haar activiteiten uit te breiden over de grenzen van slaapkamer en keuken heen, hetgeen in het algemeen een doorlopende opeenvolging van zwangerschappen en de zorg voor grote aantallen kinderen voor haar weinig attractief maakt.

Afdoende verklaring

De geschetste verandering in de verlangens naar en verwachtingen van grotere materiële welvaart en welzijn is van zo eminente sociale betekenis, dat zij een afdoende verklaring vormt voor een daling van het geboortecijfer in de meeste West-Europese landen, die voldoende sterk is om daar het bevolkingsprobleem – zo het er al geweest was – op te lossen. De met name bij de arbeidersbevolking evidente verhoging van het niveau der welstandsaspiraties, die samenhangt met de verschijnselen van verstedelijking en democratisering, blijkt een doorslaggevende factor te kunnen zijn, indien de werking ervan niet kunstmatig wordt geremd.

Het politieke en geestelijke klimaat in Nederland verhindert echter te onzent de doorbraak naar een moderne, meer rationele levensopvatting juist bij die groepen, die door haar hoge geboorte-niveau voor het bestaan van een bevolkingsprobleem verantwoordelijk zijn. Het mag een eis van gezond verstand en inzicht genoemd worden, de in een democratie toelaatbare influenceringsmiddelen niet langer te gebruiken tot het voorkomen, maar tot het bevorderen van die doorbraak.

De overheidspolitiek is in grote lijnen echter steeds meer gericht op het handhaven of opwerpen van belemmeringen. Ik noemde reeds de financiële steun aan het grote gezin (niet alleen de kinderbijslag, maar ook belastingfaciliteiten, huurbijlagen, hetzelfde premietarief bij de sociale verzekeringen voor vrijgezellen en echtparen met een talrijk kroost, die alles bij elkaar een overheveling van honderden miljoenen per jaar aan nationaal inkomen naar de grote gezinnen bewerkstelligen) en de eigenaardige industrialisatiepolitiek, die een streven verraadt naar een zoveel mogelijk ongerept laten van sociale gemeenschappen, waarin een traditionalistische levensstijl zich het beste kan handhaven, zelfs ten koste van het economisch rendement. Daarenboven suggereren overheid en politieke partijen, dat men het bevolkingsvraagstuk wel ziet, maar dat de emigratie een werkzaam middel zou zijn om het Nederlandse probleem althans minder acuut te maken.

Het emigratie-fabeltje

Het sprookje van de emigratie als panacee wordt zo ijverig gecolporteerd, dat het de moeite loont om even aan de hand van enkele cijfers aan te tonen, hoe weinig het met veel reclame op dit stuk gevoerde dure beleid demografisch zoden aan de dijk zet. Hoewel het uitdrukkelijk in de bedoeling lag, tot een jaarlijks vertrekoverschot van 50.000 te komen (gezien tegen de achtergrond van een jaarlijks geboorte-overschot van 150.000 nog geen overweldigend cijfer), leverden de jaren 1955 tot en met 1957 een gemiddeld emigratie-overschot van slechts bijna 10.000, d.w.z. een vijfde van het „geplande” aantal op. In 1958 was er – dank zij de „repatriëring” uit Indonesië – zelfs een immigratie-overschot van 12.000, d.w.z. dat er 12.000 mensen meer Nederland binnenkwamen dan er ons land verlieten.

In een knap betoog ondermijnt Petersen zelfs de theoretische basis, waarop het emigratie-beleid steunt en die de rechtvaardigingsgrond is voor de aanzienlijke financiële steunverlening door de overheid. Zolang het oude voortplantingspatroon zich bij grote groepen weet te handhaven, zal een enigszins belangrijke emigratie juist uit die agrarische gebieden, waar de bevolkingsdruk het grootst is (meestal zand- en afgegraven veengronden), eenzelfde demografisch effect hebben als het beschikbaar komen van nieuwe grond in de IJsselmeerpolders: verlaging van de gemiddelde huwelijksleeftijd (omdat er meer gelegenheid is om vroeger te trouwen) en hogere huwelijksfrequentie (groter aantal huwelijken) met als gevolg een stijgende vruchtbaarheid, waardoor op den duur de druk weer zwaarder moet worden.

Een passende bevolkingspolitiek

Tot mijn uitgangspunt terugkerend, meen ik te kunnen vaststellen, dat in de moderne industriële maatschappij het geboortecijfer in belangrijke mate wordt bepaald door de traditionalistische normen, die een efficiënte, bewuste geboorteregeling in de weg staan, enerzijds, en de materiële en niet-materiële „aardse” welvaarts- en welzijnsverlangens anderzijds. De laatsten, die natuurlijk zelf ook aan normen zijn gebonden, maar dan aan „modernistische”, zijn voortdurend aan de winnende hand en de eersten verliezen terrein, zo lang zij niet kunstmatig in stand worden gehouden.

De aspiraties van de moderne mens zijn natuurlijk van invloed op het gewenste kindertal en hebben de neiging, dit te beperken, terwijl het traditionalistische gedragspatroon tendeeft naar maximale procreatie in het huwelijk. Hoe sterk de welvaartsverlangens de gehoorzaamheid aan traditionalistische normen bedreigen, wordt bewezen door het niet geringe aantal r.k. leden van de N.V.S.H. (een voor hen streng „verboden” vereniging), welk lidmaatschap een tekort aan volgzzaamheid ten opzichte van de geestelijkheid en de kerkleer impliceert.

De weerstanden tegen het doorbreken van de traditionalistische opvattingen bij de groepen, die haar aanhangen, die dus in een vrij spel van sociale en ideologische krachten de neiging hebben, zwakker te worden, zijn in Nederland in toenemende mate versterkt door het overheidsbeleid, dat erop gericht is, de financiële offers voor de gezinsvorming te verlichten. De progressiviteit in de kinderbijslag houdt zelfs een premie in op het verwekken van ieder volgend kind. Door huurbijlagen worden de consequenties van de gezinsgrootte voor het wooncomfort opgeheven of verminderd. Gesubsidieerd „maatschappelijk werk” (op „levensbeschouwelijke” basis!) verlicht de zorgen en zo zijn er meer manieren om de eigen verantwoordelijkheid der ouders voor de gevolgen van hun procreatieve activiteiten tot een minimum te reduceren.

Vervolg van pag. 3

niet geringe – zorgen heeft, zou men hem zijn klaarblijkelijke onervarenheid in de problematiek van de humanistische geestelijke verzorging kunnen vergeven, hoe teleurstellend die onervarenheid op zichzelf ook is. Veel teleurstellender vinden wij het intussen, dat er van de zijde van de liberale Kamerleden over deze aangelegenheid in alle talen is gezwegen. Onder hen zijn er genoeg, die parlementaire ervaring hebben en die dus kunnen weten, hoe er over deze soort kwesties in de Staten-Generaal is gediscussieerd.

Het is in dezen te doen om een in tweeërlei opzicht principiële zaak. In de eerste plaats zou het in strijd zijn met de geest van onze constitutie, als humanistische geestelijke verzorging anders zou worden bekeken en behandeld dan geestelijke verzorging die van de kerken uitgaat. Dit moeten ook die bewindslieden bedenken die behoren tot een politieke richting welke in dit opzicht eigenlijk een andere constitutionele toestand zouden wensen. En in de tweede plaats hebben wij thans aan Defensie te doen met een bewindsman die, afgezien nog van wat constitutioneel juist zou zijn, krachtens zijn politieke gezindheid principiële de humanistische geestelijke verzorging op dezelfde manier zou moeten bezien als de geestelijke verzorging van andere zijden.

Een eventuele verwijzing naar het gemengde karakter van het zittende kabinet, dat dus tot een compromis zou moeten leiden, gaat te dezen niet op. Dat is gebleken bij de geestelijke verzorging in de onder Sociale Zaken ressorterende werkkampen; daar is de humanistische geestelijke verzorging erkend, welke erkenning haar beslag heeft gekregen toen dat departement werd geleid door een socialistische minister die ook van een gemengd kabinet deel uitmaakte. Ss.

Prikkel verzwakt

Daarmee is dan tevens de prikkel verzwakt (en de noodzaak verdwenen) om te kiezen voor een andere opvatting en een ander gedrag, m.a.w. voor het verwerpen van de „traditionalistische” en de vervanging ervan door andere, meer bij onze tijd passende normen.

Het overheidsbeleid vormt hier te lande de hefboom, met behulp waarvan de obstakels voor een meer algemeen doordringen van een „moderne” levenshouding kunnen worden verwijderd, d.w.z. het proces van mentaliteitsverandering kan worden bevorderd of ten minste niet langer tegengewerkt. Afschaffing van subsidies en herziening van de wetgeving in die zin, dat de propagandamogelijkheden voor efficiënte technieken van geboorteregeling worden vergroot en een einde wordt gemaakt aan de beschamende situatie, dat in bepaalde gemeenten van ons land politieverordeningen zelfs het in bezit hebben van anti-conceptionele middelen en a fortiori de verkoop ervan verbieden, zouden ongetwijfeld effect sorteren. Gelijke kansen voor het verbreiden van verschillende opvattingen!

Ongetwijfeld zou het toepassen van de maatstaf der economische efficiency in het industrialisatiebeleid eveneens een gunstig gevolg hebben; indien industrie-„spreiding” om wille van het behoud van het „gelooft” (ten koste van de welvaart van het volk als geheel) tot het verleden behoorde, zou hiervan mettertijd een mentaliteitsverandering mogen verwacht, die haar uitwerking op het geboortecijfer niet zou missen.

In hetzelfde vlak ligt het te verwachten effect van een opheffing van elke vorm van discriminatie tegen de arbeid van de gehuwde vrouw – eveneens een aanpassing aan elders normale, volkomen geaccepteerde praktijken, die echter b.v. in een verhandeling, opgenomen in een onder redactie van onze huidige minister-president, prof. De Quay, en anderen verschenen werk

over Noord-Brabant uit den boze wordt geacht: De auteur wil de gehuwde vrouw geheel uit de fabrieken weren.

De Commissaris der Koningin in Limburg, de heer F. J. M. A. H. Houben, adviseert onder uitdrukkelijke verwijzing naar het „grote gezin” zelfs tot een verbod voor jong-gehuwden in de steden van zijn provincie om flatwoningen te betrekken! Het komt mij voor, dat een niet toegenomen van de rijksoverheid aan dergelijke verlangens – die bovendien, evenals in het geval van de gehuwde, werkende vrouw de persoonlijke vrijheid aantasten – niet te veel gevraagd is...

Onontkoombare conclusie

Het is duidelijk, dat alle wegen naar Rome leiden, d.w.z. naar het besef, dat niet langer het ontzien van de opvattingen der vertegenwoordigers van bepaalde kerkgenootschappen hoogste politieke wijsheid moet zijn, wanneer men tenminste ernstig het bevolkingsprobleem wil aanpakken. Het ontbreken van die wil ook bij tal van in politieke partijen actieve humanisten is hun natuurlijk niet kwalijk te nemen, voor zover zij daarbij zo eerlijk zijn, de consequenties ten aanzien van welvaart en welzijn van ons volk uitdrukkelijk te aanvaarden.

Mijn persoonlijke mening is, dat een rigoureuze ingrijpen noch nodig noch wenselijk zou zijn. Naast de reeds genoemde wetswijziging, waardoor „het openlijk tentoonstellen, het openlijk of ongevraagd aanbieden of openlijk door verspreiding van enig geschrift ongevraagd als verkrijgbaar aanwijzen van middelen ter voorkoming van zwangerschap” niet langer strafbaar zou zijn, en het toelaten tot het gehele land van de N.V.S.H. en de met haar geaffilieerde consultatiebureaux en middelendepots zou een verantwoord beleid m.i. een geleidelijke vermindering van kinderbijslag en andere financiële bevoordelingen van het grote gezin dienen door te voeren. Ik bepleit dus – om begrijpelijke re-

denen van sociale aard – geenszins een plotse aflossing, maar een verlaging volgens de maatstaf, dat bij een stijging van het algemene welvaartspeil (die voorlopig nog te verwachten is) dat van het zeer grote gezin stabiel zou blijven, d.w.z. relatief, maar niet absoluut zou dalen. Hierdoor zou worden bereikt, dat het „bestaansminimum” van het grote gezin niet wordt aangetast, maar toch een prikkel ontstaat tot geboortebepaling.

Ethiek en moralisten

Degenen, die ons plegen voor te houden, dat een dergelijk beleid op morele gronden ontoelaatbaar zou moeten worden geoordeeld, vergeten altijd, dat de huidige situatie, waarbij de financiële lasten, die uit het opvolgen van bepaalde kerkelijke moraalvoorschriften resulteren, in belangrijke mate op anderen worden afgewenteld, zeker niet als ethisch vlekkeloos mag worden beschouwd. Het is onbillijk, dat ouders, die (in beginsel) hun kindertal beperken – en daarmee in de Nederlandse verhoudingen eigenlijk een dienst bewijzen aan de natie – hiervoor feitelijk gestraft worden. Jong-gehuwden, die het niet verantwoord achten, kinderen te krijgen voor zij een behoorlijke woning hebben, worden door alle huisvestingbureaux achtergesteld bij hen, die zich uitbundig voortplanten. Zelfs is de gemiddeld uitzonderlijk grote gezinsomvang in Nederland – vergeleken met de ons omringende landen – mede oorzaak van het voortduren van de woningnood, omdat het de bouw van grotere woningen nodig maakt.

Het opheffen van de bevoordeling van het grote gezin zou – zo luidt een voor de hand liggende tegenwerping – de kinderen treffen. Natuurlijk is dit niet geheel te vermijden – evenals het niet te vermijden is, dat het kind in een min of meer sociaal milieu een zeer ongunstige „start” heeft vergeleken bij dat in een betere omgeving, of dat het kind van harmo-

Vervolg op pag. 6

Vervolg van pag. 1

een omroepvereniging naast de bestaande: wij hebben hieraan geen behoefte. Maar wij komen op voor ons goed recht op gelijke behandeling met andere groepen van ons volk. Wij wensen in de gelegenheid te zijn ons te bezinnen op onze levensovertuiging, ook door middel van de radio en ons woord te spreken tot hen die daarvan gediend zijn. Ook hier keren we ons tegen de discriminatie, waarvan we telkens weer het slachtoffer dreigen te worden. Het verheugt ons dat velen in den lande ons standpunt deelden en zich bij ons aansloten. Zij beseften dat de vrijheid van het woord en de verdraagzaamheid in het geding zijn. Dat ook mensen die niet tot onze kring behoren, onze actie steunden, constateren wij met grote voldoening. Te vaak helaas maken we kennis met angstige bekrompenheid, die zich uit in kleinzielige tegenwerking.

Raadslieden

Nog steeds hebben onze geestelijke raadslieden geen toegang tot de kazerne; wel worden zij toegelaten tot de gedetineerden, maar niet op voet van gelijkheid met predikant en pastoor. En dat, terwijl het H.V. bewezen heeft in staat te zijn een belangrijke bijdrage te leveren tot de geestelijke verzorging van ons volk. Is het niet veelzeggend, dat het aantal gedetineerden, dat regelmatig contact heeft met een humanistisch geestelijk raadsman steeg van circa 100 in 1955 (het jaar, dat we toegelaten werden) tot tegen de 600 in 1959; en dat ondanks allerlei belemmerende bepalingen, en terwijl men geïnsinueerd had, dat wat we te bieden hadden „stenen voor brood” was?

In de arbeidskampen doen jaarlijks een 500

mensen een beroep op de raadslieden van het H.V. Voorzover ons dit mogelijk gemaakt wordt, verlenen wij hulp aan gerepatrieerde Indische Nederlanders. Maar even belangrijk is ons werk in de vrije maatschappij, waar tientallen plaatselijke raadslieden, al of niet in samenwerking met een bureau voor levens- en gezinsmoeilijkheden tallozen met raad en daad terzijde staan; ook het ziekenbezoek neemt – ondanks tegenwerking – een steeds grotere omvang aan. Verwante organisaties als Humanitas, Humanistisch Thuisfront, Stichting voor Bureau voor Levens- en Gezinsmoeilijkheden, de A.H. Gerhard-Stichting verrichten belangrijke en waardevolle arbeid. Het zijn voor het merendeel vrijwilligers, die zich met dit werk belasten. Hun toewijding en offervaardigheid is buitengewoon groot; zij doen dit, gedreven door de bezielende kracht van hun humanisme.

Er is een tijd geweest, dat het humanisme sterk individualistisch was: het kwam op voor het recht van de vrije mens, die zich verzette tegen de omklemming van godsdienstige en maatschappelijke tradities; het moderne humanisme is tegelijk sociaal gericht, het legt de nadruk op onze verantwoordelijkheid voor medemens en samenleving. Het richt zich tot hen die niet godsdienstig zijn.

Volkstelling

Het aantal buitenkerkelijken is groot, veel groter dan de officiële cijfers aangeven. Dit jaar zal er weer een volkstelling gehouden worden. Daarbij wordt onder meer de vraag gesteld of men lid is van een kerkgenootschap. Niet volgens de opvatting of de leerstellingen van de kerk, maar naar eigen overtuiging; m.a.w. er wordt gevraagd of men zelf tot een kerkgenoot-

schap gerekend wenst te worden. De verwachting is dat het aantal buitenkerkelijken weer groter zal blijken te zijn. Op zichzelf is dat geen reden om te juichen: het kan immers een gevolg zijn van vervlakking en kleurloosheid; het kan natuurlijk ook uiting zijn van nieuw levensinzicht. Maar in beide gevallen wil het H.V. een geestelijk centrum zijn, een thuis voor hen, die nooit een binding met de kerk hebben gekend of de oude binding verloren hebben. In onze ingewikkelde samenleving is daarvoor een organisatie nodig. De gang van zaken bij de geestelijke verzorging en de radiozendtijd laat overduidelijk zien, dat men zonder organisatie niet ver komt. Laten de buitenstaanders zich daarom afvragen of het verantwoord is langer afzijdig te blijven. Te veel werk moet verricht worden door te weinigen.

Laten wij allen voor onszelf nagaan of wij genoeg geven aan energie, tijd en geld. Het humanisme heeft slechts waarde voorzover het waarachtig beleefd wordt, en in de praktijk van het leven verwerkelijkt. Voorzover het een bezielend beginsel is, dat tot de daad leidt. De mens die door het humanisme wordt aangeraakt, aanvaardt de verantwoordelijkheid, waarvoor het leven hem stelt. Er is werk dat gedaan moet worden en dat op onze weg ligt, waaraan we ons niet onttrekken kunnen; er zijn mensen, die iets van ons verwachten; wij mogen hen niet teleurstellen, we moeten helpen waar we kunnen en zoveel we kunnen. Dan is ons humanisme een bron van bezieling en toewijding voor de maatschappij. Een bron van kracht en vreugde voor onszelf. Een uitgangspunt voor hen die de wereld meer bewoonbaar willen maken en die, aanvaardend wat het leven brengt, een stuk mens-zijn trachten te verwerkelijken, als vrije, verantwoordelijke, scheppende mensen.

nieuw met elkaar levende (of welgestelde of intellectueel begaafde enz.) ouders onvermijdelijk in het voordeel is ten opzichte van leeftijdsgenoten, die het minder goed getroffen hebben. Bovendien zijn er verschillende manieren van „sociale” hulp om de kinderen zo min mogelijk van de onverantwoordelijkheid der ouders de dupe te laten worden.

Humanisten en bevolkingsvraagstuk

Evenals b.v. het vraagstuk van het onderwijs of dat van de subsidiëring van kerken en „bezinningscentra” hoort het bevolkingsprobleem in Nederland thuis in een sfeer, waarin met enige kans op succes alleen via politieke actie praktisch kan worden doorgedrongen. De scheidingslijnen lopen ook hier dwars door de liberale en socialistische partijen heen – een der (vele) redenen voor liberale en socialistische humanisten, waar mogelijk bij te dragen tot beter begrip voor elkaars politieke opvattingen en daardoor tot een zuivering der politieke situatie, die al te zeer beheerst lijkt door beiderzijds dikwijls mateloos opgeblazen tegenstellingen.

Ik meen afdoevende te hebben aangetoond, dat er aan het Nederlandse bevolkingsprobleem wel degelijk „iets te doen” is – zonder dat de „onmenselijke sancties” van de heer Doeleman er aan te pas behoeven te komen. Dit geldt ook voor een land als India, waar eveneens bepaalde objectieve factoren beïnvloed kunnen worden door een politiek (en sociaal) beleid; allereerst opvoering van het levenspeil en daarmee van de aspiraties, die het „geluk” eerder in een kleiner dan in een groter gezin doen zoeken, maar daarnaast propaganda voor geboorteregeling.

Ik wil echter het kader van mijn betoog niet doorbreken en het aldus samenvatten: Het Nederlandse bevolkingsprobleem is niet op te lossen door een beroep op het verantwoordelijkheidsgevoel van de individuen zonder meer, daar dit nauwelijks enige maatstaf geeft voor de bepaling van het kindertal in de concrete situaties, waarin zo'n besluit genomen moet worden – een besluit, dat vanzelfsprekend door voornamelijk geheel andere overwegingen dan die van het belang der nationale welvaart wordt bepaald en moet worden bepaald. Een werkelijke oplossing is dus afhankelijk van de mate, waarin men vat krijgt op objectieve (en objectief vast te stellen) factoren, met name op de verdere doordringing van „moderne” denkbeelden omtrent de toelaatbaarheid en wenselijkheid van bewuste gezins-„planning”. De mate van dit doordringen is voor een belangrijk deel afhankelijk van het overheidsbeleid, dat het effect van de objectieve factoren thans verzwakt, maar het naar mijn mening zou moeten „vrij” laten.

Acht men het bevolkingsprobleem in ons land het meest urgente vraagstuk van binnenlands beleid op lange termijn, dan is de conclusie onontkoombaar, dat de oplossing ervan niet langer uit de weg wordt gegaan om wille van het koesteren en subsidiëren van allerlei „particularistische” ideologische belangen. Ik bepleit dus niet een b.v. anti-r.k. politiek, maar een beleid, dat de consequenties van een rationeel aanvaardbare koerswijziging voor de aanhang van die kerk in beginsel niet relevant stelt – zoals niemand eraan zal denken, de oplossing van sociale kwesties te vermijden, omdat daardoor de aanhang van bepaalde partijen zou kunnen gaan slinken.

Benauwend heeft prof. Fahrenfort het tempo van de bevolkingsgroei genoemd – naar mijn mening terecht. Het wordt tijd, dat het probleem wat meer behandeld wordt in een geest van nuchtere werkelijkheidszin, zonder goedkoop en in wezen dom gemoraliseer, maar met het verantwoordelijkheidsgevoel, dat de bereidheid tot verantwoord handelen helpt vormen.

F. Kool.

Praktische arbeid en Humanistische overtuiging

(2)

Het Humanistisch Verbond is voor praktische doeleinden in het leven geroepen; niet voor theoretische zoals men wel eens meent. Die praktische doeleinden waren en zijn: steun aan de mens in moeilijkheden en gelijkgerechtigdheid voor het buitenkerkelijk humanisme. Zonder succes is dat streven niet gebleven: jaarlijks vinden duizenden steun bij honderden vrijwilligers en beroepskrachten en er is een begin van erkenning voor het feit dat buitenkerkelijken niet niets zijn. Het Verbond heeft dat kunnen doen, omdat het in wezen gedreven werd door diepe verontrusting omtrent vervlakking en kleurloosheid, ook in de buitenkerkelijke wereld. Tot ondersteuning daarvan heeft het zich ook met theoretische vragen moeten bezighouden.

Tot die theoretische werkzaamheden behoort ook het ontwerpen van een beginselverklaring. Het is een misverstand te menen dat enige beginselverklaring ooit een overtuiging weergeeft. Dat kan niet, en dat is dus ook met de humanistische beginselverklaring niet zo; er is ook niet naar gestreefd. Wat onze beginselverklaring wel doet, is het raam aangeven, waarbinnen zich die overtuiging beweegt, opdat mensen van dezelfde overtuiging elkaar daar ontmoeten kunnen. En dat raam is opzettelijk zo ruim gehouden dat daarbinnen vrije beweging mogelijk is voor alle stromingen binnen het éne buitenkerkelijke humanisme: religieus en rationalistisch, praktisch en theoretisch, sociaal en persoonlijk. Het Humanistisch Verbond is klein, maar het is geen sekte.

Verontrusting

Waarover was het ook weer, die verontrusting? Niet over het teniet gaan van oude tradities en ideeën op zichzelf; niet over de dynamiek en het tempo van de moderne tijd; niet over mechanisering, rationalisering, automatisering en de daarmee samenhangende verstedelijking en ontmythologisering van het leven. Maar wel verontrusting over het feit, dat in de plaats van oude tradities en ideeën slechts onzekerheid en verwarring dreigt te ontstaan; dat de dynamiek en het tempo van nu in hun kielzog onrust en verlangen naar sensatie meevoeren; dat mechanisering en rationalisering niet alleen behoeftenvervulling kunnen betekenen, maar ook slavernij der behoeften en zelfzucht; dat verstedelijking en ontmythologisering veelal uitlopen op vervlakking en kleurloosheid.

Individueel gezien liggen er in dit tijdsbeeld talloze kleine tragedies besloten, van mensen die onder de druk van persoonlijke of maatschappelijke tegenspoed de kluts kwijt raken, de levenszin niet meer kunnen ontdekken, en geestelijk of ook maatschappelijk ondergaan. Dat zijn de kleine tragedies: die van de leegte, de verveling, de walging en de ontredde. Maar als straks de nieuwe Hitler, de nieuwe Stalin, of zelfs de nieuwe Napoleon komt, en een nieuwe, zij het demonische levenszin openbaart, dan begint de grote tragedie, waarin al die kleine zich oplossen en waarin bovendien alles wordt weggevaagd, wat in het leven werkelijk de moeite waard is gebleken. Dat is de tragedie van de grote Verleiding der ondermenselijkheid, der anti-humaniteit, der oncultuur.

Wie werkelijk gelooft dat een cultuur slechts leeft door de bezieling, de scheppingskracht, de innerlijke overtuiging, die moet wel verontrust zijn over de toekomst. En die zal zich afvragen hoe de bronnen aangeboord kunnen worden, waardoor het leven van enkelingen en gemeenschap gesterkt en herboren kan worden. Zeker hebben de kerken reservoirs van ervaring, bezieling en vernieuwing, waaruit de gelovige kan putten. Ze zijn in beginsel ook een toevlucht voor de randkerkelijke (en buitenkerkelijke). De kerk laat niet af van hen steeds meer daartoe op te roepen. Maar de meeste buitenkerkelijken zijn voor die roep niet meer ontvankelijk, om-

dat ze geen ja meer kunnen zeggen op de grondwaarheden van de kerk. Er trilt bij hen niets mee als de roep van de kerk ze al bereikt. Waaruit zullen zij een nieuwe bezieling putten? Hoe leggen zij een zin in hun leven? Waaraan ontleenen zij de onmisbare scheppingskracht?

Wie zich aan het antwoord op deze vragen niet wil onttrekken, komt onvermijdelijk te staan in de eeuwenoude en zich steeds weer verjongende traditie van het humanisme. Het gaat terug op het voorchristelijke, griekse en Romeinse humanisme, het verstrengelt zich met het christendom en maakt zich er weer van los, het concretiseert zich in de samenleving, en bevestigt zich tenslotte als een wereldwijde levensovertuiging. In zijn ontplooiing blijft het niettemin zichzelf gelijk, geïnspireerd door het ondoorgrondelijke mens-zijn, omlijnd door enkele fundamentele noties van waardebeseft, eerbiediging, redelijkheid, verbondenheid en verantwoordelijkheid. Het is met dit erfgoed dat het Humanistisch Verbond voor het forum treedt. Wie deze geestelijke erfenis in pretentieuze waanwijsheden meent te kunnen afdoen als „het humanisme van het Humanistisch Verbond,” bedenke wel dat voor dit humanisme Socrates de gifbeker gedronken heeft en Bruno op de brandstapel is geklommen. Laat hij zijn schoenen van zijn voeten doen, want hij is op heilige grond.

Uitvluchten

Zo treedt het moderne humanisme met een oude en toch nieuwe levensovertuiging in de wereld om een praktische taak te vervullen tot steun van enkelingen en tot versterking van de cultuur. Maar men moet niet denken dat het daarbij met open armen ontvangen wordt. Allicht niet door de christenen, hoewel vele christenen het humanisme met begrip tegemoet treden; en ook niet door buitenkerkelijke anti-humanisten, zoals fascistische, stalinistische, poujadistische, e.d. Maar ook de meeste van de overige buitenkerkelijken zijn niet geneigd het humanisme met gejuich binnen te halen. Het vormt immers door zijn simpele aanwezigheid al een bron van onrust. Het wijst naar de diepte van het mens-zijn en doorbreekt sleur en gezapigheid. Het vraagt persoonlijke toewijding en materiële offers. Dat wekt – behalve bij de meest geestdriftigen – aanvankelijk weerstanden, die pas geleidelijk overwonnen kunnen worden. En deze weerstanden geven het aanzijn aan allerlei overwegingen die tegen dit humanisme pleiten. Ze zijn echter zo doorzichtig dat ze op de overtuigde humanist geen andere indruk kunnen maken dan uitvluchten.

Het heeft geen zin hier uitvoerig op die argumenten in te gaan. Ze spreken elkaar trouwens tamelijk konsekwent tegen: Het humanisme is te veel kerk, of te weinig, te rationalistisch of te religieus, te beperkt of te ruim, te concreet of te vaag, te praktisch of te theoretisch, te politiek of te wereldvreemd, enz. enz. Daarbij komen, vooral in intellectuele kringen, de argumenten ontleend aan de geestelijke modestro-

Vervolg op pag. 7

IK denk er ZO over

Straf: vergelden of verbeteren?

Het artikel „Opdat recht geschiede” in no. 24 (M. en W. 1958) geeft mij aanleiding mijn mening te zeggen. Ik bepaal me dan tot de conclusies en de vraag daarin gesteld. De schrijver stelt de vraag of men bereid is het probleem van het *menselijk tekort*, te willen zien als een maatschappelijk probleem dat op redelijke wijze tot oplossing moet worden gebracht. Hierbij stelt de schrijver de vraag centraal, of wij hebben te straffen *opdat Recht geschiede*, of uit *zucht tot vergelding*.

Voorop stel ik, dat de schrijver van bedoeld artikel wellicht meer wijsheid zal bezitten dan ik. Toch meen ik beide vragen ontkennend te moeten beantwoorden, omdat zij niet in de eerste plaats beogen: „*verbetering van de delinquent*”.

Straf is m.i. alleen gerechtvaardigd, wanneer zij strafpedagogisch is verantwoord en dus verbetering beoogt. Daarnaast kan straf noodzakelijk zijn uit *nuttigheidsoverweging* ten behoeve van de maatschappij.

Deze veiligstelling van de maatschappij is evenzeer, zo niet meer, noodzakelijk dan de belangen van het individu en is dan ook niet te scheiden bij de beoordeling. In beide geval-

len is straffen slechts te rechtvaardigen als het doel is de maatschappij, de samenleving, te beschermen. Kan dit door strafpedagogie dan is dat prachtig. Is de delinquent daar niet vatbaar voor, dan is de straf bedoeld als bittere noodzaak, om de maatschappij te vrijwaren. Zij behoort dan eigenlijk meer als een uitbanning uit de gemeenschap te worden gezien.

K. Klaassens

De strafmaatregelen die door inzender in bepaalde gevallen noodzakelijk worden geacht, kunnen misschien als onvermijdelijk worden beschouwd. Om de juistheid hiervan te kunnen beoordelen, het zedelijk toelaatbare zouden we willen zeggen, dient men uit te gaan van rechtsnormen. Inzender zal het er mee eens zijn dat de menselijke maatstaf in de rechtspraak niet mag ontbreken. Toch is het niet in een paar woorden weer te geven wat hierin als wezenlijk Recht kan worden beschouwd. Het lijkt ons daarom de moeite waard dit boeiende vraagstuk in de menselijke samenleving, eens in een speciaal artikel uitvoeriger te behandelen.

Redactie

Vervolg van pag. 6

mingen van het ogenblik: men beroept zich op het non-conformisme, maar vergeet dat juist het humanisme zich keert tegen de moderne verzuiging van het menszijn; men verschuilt zich achter scepticisme of neutralisme, maar mist de noodzaak van een humane inspiratie, zonder welke er voor scepticisme of neutralisme helemaal geen ruimte meer over blijft; men koketteert met het filosofisch nihilisme, dat van een revolutionaire idee bij Nietzsche geworden is tot de modelleer der burgers, die in het sociale nihilisme van een ontredder wereld een gereede voedingsbodem vindt; aldus vormt zij een fraai begeleidingsverschijnsel van zelfzucht en sensatiezucht, waaraan onze cultuur dreigt onder te gaan.

In dit licht wordt de praktische taak die het humanisme zich gesteld heeft tot een historische gebeurtenis, een geestelijke wending, een beslissende fase in de emancipatie van de buitenkerkelijke wereld, die van „niets” tot „iets” werd; die een eigen gezicht kreeg en een eigen geluid, en vooral ook handen om de eigen taak te aanvaarden. Men kan over deze taak en de wijze waarop ze vervuld moet worden uiteraard van mening verschillen, maar men blijft beneden de maat, als men in de discussie hierover het kernpunt uit het oog verliest. Het gaat hier om iets, dat niet naar Nederlandse maatstaven alleen gemeten kan worden; hier is een proces aan de orde van wereldwijde strekking, waarin hele volkeren betrokken zijn. De zelfverwerkelijking van de buitenkerkelijke wereld staat op het spel.

Verzuiling

Zelfverwerkelijking betekent in geestelijke zin ook: bewustwording van onderscheid. Maar bewustheid van onderscheid hoeft niet te leiden tot scheiding van verantwoordelijkheid. Integendeel: pas sinds de buitenkerkelijkheid een eigen gestalte kreeg, kon zij optreden als volwaardig partner in een samenwerking met anderen. Het humanisme is naar zijn aard huiverig voor

verzuiling en bereid tot de breedst mogelijke samenwerking. Sommigen spreken daarbij met een enigszins verwonderingwekkende voorkeur over de samenwerking met de vrijzinnig protestanten. Maar waarom in het bijzonder met hen? Het heeft geen enkele zin de verschillen te verdoezelen die ons van hen onderscheiden, als zij tenminste de naam christen niet zonder zin dragen. Aan de andere kant hoeft men het over de laatste vragen immers ook niet eens te zijn om praktisch te kunnen samenwerken.

Maar die samenwerking is dan ook evenzeer mogelijk met vele meer orthodoxe hervormden en ook met sommige gereformeerden en katholieken. Wie zo sterk de nadruk legt op de samenwerking tussen buitenkerkelijke en vrijzinnige humanisten wekt de verdenking meer waarde te hechten aan een dikke zuil, dan aan een hechte, zij het alleen buitenkerkelijke zuil. Men vraagt zich af of hij het echte probleem van de verzuiling wel gezien heeft, en of hij de ogen niet sluit voor het moeizame proces om, niet door verdoezeling, maar met erkenning van fundamentele verschillen, gezamenlijk praktische verantwoordelijkheid te leren dragen. Daarvoor is evenwel de voorwaarde dat men zichzelf wordt voor men begint, en zichzelf kan blijven als men bezig is. Wat dat inhoudt, zullen we nog nader bezien. J. P. van Praag

Lezingen voor de radio

10 jan., 9.45 uur (VARA) – Prof. dr. D. Loenen: „*Strijd om de mensvorming in de Griekse Oudheid*” (Idealisme tegenover realisme).

17 jan., 9.45 uur (VARA) – Prof. dr. G. Stuijveling: „*Uit humanistisch oogpunt*”.

U kunt zich op de wekelijks verschijnende teksten van de lezingen abonneren door overschrijving van f 4,- per jaar op giro no. 58 t.n.v. de Humanistische Luisterkring, Oudegracht 152, Utrecht. Voor leden van de luisterkring f 3,- per jaar. Losse nummers f 0,25.

De bevrijding van Dalfsen

In de poëziekronek in het vorige nummer van M & W staat een passage over Van Vrieslands *De bevrijding van Dalfsen* verkeerd afgedrukt. Men leze: „*Van Vriesland heeft m.i. te veel vertrouwd op het summere relaas. Dat schiet hier echter om twee redenen te kort. De historische kroniek kan ontroeren, doordat hij een hoeveelheid exact materiaal aan het voorstellingsvermogen verschaft en doordat hij de lezer betrekt in verwickelingen zonder dat die lezer – onachterhaalbare tijd! – ingrijpen kan.*”

Wilt U ons helpen?

Het einde van het jaar geeft de administratie altijd een grote hoeveelheid werk, doordat de inning van de abonnementsgelden voor het jaar 1960 weer voor de deur staat. U kunt ons veel werk besparen door het verschuldigde bedrag voor 1960, t.w. f 5,- voor leden (voor niet-leden van het H.V. f 7,50) zo spoedig mogelijk op onze postrekening 304960 over te schrijven. Leden van de Gemeenschap Amsterdam gelieven dit bedrag over te maken op Gem. Giro nummer M-1000, t.n.v. Adm. Rayon Amsterdam „Mens en Wereld” p/a Mevr. C. F. G. Winter-de Boer, Rooseveltlaan 143-II te Amsterdam. Voor uw medewerking bij voorbaat onze hartelijke dank.

D. W. Stork overleden

Op de laatste dag van het oude jaar overleed, 61 jaar oud, D. W. Stork, in leven directeur van de Kon. Machinefabriek Gebrs. Stork & Co. N.V. te Hengelo. Op maatschappelijk terrein bekleedde de overledene tal van functies, in het bijzonder op en om dat van de werkgeversorganisatie. Dat zijn nagedachtenis ook in dit blad wordt geëerd vindt vooral zijn verklaring daarin, dat hij ook voor de gemeenschap Hengelo van het Verbond en voor het Verbond zelf grote diensten heeft gehad.

Als directeur van de Machinefabriek Gebr. Stork & Co. was hem in het bijzonder de zorg voor sociale en administratieve aangelegenheden, daaronder die voor personeelszaken, toebedeeld. Al zijn activiteiten, die in de fabriek en die daarbuiten, die op het sociale terrein, die op organisatorisch gebied, die met betrekking tot personeel en ondernemingsraad, die met betrekking tot het Humanistisch Verbond en die ten aanzien van de School voor Maatschappelijk werk te Hengelo, waarvan hij ook voorzitter is geweest, zij werden voor hem alle verbonden door en kwamen voort uit zijn grote belangstelling voor alles wat menselijke verhoudingen raakte. „Menselijke verhoudingen” is misschien van lieverlede wat al te zeer een mode-woord of een mode-begrip geworden, voor hem was de idee altijd – ook als hij er niet over sprak – de levende werkelijkheid, waaraan hij zijn élan en zijn stuwende kracht ontleende. Aan werkelijkheidszin paarde hij idealisme; zijn idealisme is hem ook wel als een diskwalificatie verweten, en dat op dusdanige wijze dat hij soms welhaast aan eigen kunnen ging twijfelen, maar het zat zo diep in hem, zijn overtuigingen omtrent hetgeen het nastreven waard is hadden zo diep in hem wortel geschoten, behoorden zo zeer bij en pasten zo in zijn persoonlijkheid, dat hij toch altijd weer daardoor in zijn optreden en zijn beslissingen werd geleid.

Het personeel van de machinefabriek verliest in hem een humaan leider; de sociale sector van Nederland een waarachtig voorman.

D. W. Stork heeft zijn naam met ere gedragen.

Velen, waaronder wij van het Humanistisch Verbond, brengen hem eerbiedig hulde en betuigen hem onze dankbaarheid. Onze sympathie gaat uit naar zijn vrouw, die hem, vanuit eigen belangenfeer, tot zo grote steun is geweest.

Waslander

Heden overleed, na een dapper gedragen langdurig lijden, onze jongste zoon, ons broertje

FRITS

in de ouderdom van 9 jaar.

J. BIJLEVELD
F. BIJLEVELD-JUNG
WALTER
GERDY
MARJA

Bennebroek, Rijksstraatweg 46
4 januari 1960

Voor

CREMATIE

blijft onder de gewijzigde wet een

VERKLARING

noodzakelijk.

Formulieren hiervoor zijn gratis verkrijgbaar bij de

VERENIGING VOOR FACULTATIEVE CREMATIE

Riouwstraat 186 — 's-Gravenhage

Tel. 55.47.97/070

Niet alleen de kerkelijken hebben hun wezenverzorging.

De Weezenkas

Vereniging tot opvoeding en verzorging op humanistische grondslag neemt op zich de verzorging van de wezen der buitenkerkelijken

Sluit U daarom aan bij deze vereniging

Inlichtingen omtrent lidmaatschap bij de Secretaris: J. de Leeuw, Herengracht 62, Amsterdam-C.

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van het Humanistisch Verbond f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

Een voorspoedig 1960

wordt u toegewenst door de fam. Milikan

Beheerders Erasmushuis, Utrecht

STICHTING ERASMUSHUIS

Betreft: 4 % Obligatielening

Uitgeloot per 1 januari 1960:

130, 127, 46, 7, 41, 12, 10, 140, 74, 211, 113, 200, 261, 151 en 183.

Coupon nr. 2 betaalbaar per 1 januari 1960.

In te zenden aangetekend aan A. Schuur, Utrecht, Dickenslaan 24-I of in te wisselen bij de N.V. Twentschebank te Utrecht.

Secretaresse zoekt in Den Haag ongest. parterre of etage; redelijke prijs.
Brieven onder no. jan. 1 bur. v. d. blad.

Toekomstig directrice van een Huishoudschool zoekt tegen 1 maart 1960 of eerder, woongelegenheden in Den Haag.

Brieven onder no. jan. 2 bur. van dit blad.

Welk kinderloos echtpaar wil jong moedertje met baby in hun gezin opnemen?
Nadere inlichtingen worden graag gegeven, als u schrijft onder no. januari 3 aan het bureau van dit blad.

VREDESACTIE

Radicaal Pacifistisch Maandblad

onder redactie van Dr. W. J. JONG en H. KUYSTEN

Administratie-adres: Postbus 246, Rotterdam

Postgiro 445129 • Abonnementsprijs f 5,— per jaar

Verschenen: De brochure

„DE DAG LIGT NOG VOOR ONS”

een schets van een humanistisch wereldbeeld door dr. J. P. van Praag.

Deze brochure, welke 6 lezingen bevat, die gezamenlijk één geheel vormen, werden voor de radio uitgesproken.

U zult uzelf, maar ook uw vrienden er een groot genoegen mee doen.

Uitgave Humanistisch Verbond, Utrecht. Prijs f 0,35, giro 304960.

Ook de buitenkerkelijke leden van de Partij van de Arbeid hebben een organisatorisch centrum nodig

DE HUMANISTISCHE WERKGEMEENSCHAP is dit centrum!

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING”

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,20 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne toegezonden door het Secretariaat Haagweg 210 — Leiden

INDEX-BENADERINGS-POLIS

Inlichtingen omtrent deze nieuwe vorm van levensverzekering, gebaseerd op kosten van levensonderhoud, worden verstrekt door de erkende Assurantietussenpersonen en de

N.V. Levensverzekering-Mij „AURORA”

Opgericht 1887

HERENGRACHT 62 — AMSTERDAM

HUMANISTISCHE LUISTERKRING

„HET WOORD VAN DE WEEK”

De nieuwe omroepwet geeft het Humanistisch Verbond geen eigen zendtijd zoals de kerken die hebben.

Ruim 23.000

personen gaven zich reeds op als lid van de humanistische luisterkring om onze eis tot eigen zendtijd kracht bij te zetten. Helpt mede dit aantal te vergroten door u NU aan te sluiten!

Aanmeldingen door middel van: storting of overschrijving van f 1,— op girorekening 58 t.n.v. Hum. Luisterkring „Het Woord van de Week” of per briefkaart of aanmeldingsformulier met f 1,— extra porto.